

УДК 339.172:338.439. (5)

М. О. Солодкий,*к. е. н., заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри біржової діяльності, Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ БІРЖОВОГО АГРАРНОГО РИНКУ КРАЇНИ

Обґрунтовано напрями розвитку біржового аграрного ринку та запропоновано конкретні заходи подолання кризових явищ у функціонуванні організованого аграрного ринку.

The ways of development of agricultural exchange market are considered and detailed instruments of solving the crisis problems of the organized agrarian market functioning are given.

Ключові слова: державна концепція, єдина електронна платформа, система форвардних контрактів, інфраструктура аграрного ринку, пільгове кредитування.

Key words: government conception, one electronic platform, system of forward contracts, infrastructure of agrarian market, privilege crediting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глибокий аналіз сучасного стану організованого аграрного ринку і в цілому товарного біржового ринку засвідчує необхідність вжиття термінових заходів з боку держави та бізнесових кіл для виправлення становища і пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування та регулювання біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції. Не дивлячись на те, що закон України "Про державну підтримку сільськогосподарства України" діє з 2004 р., його основні засади щодо розбудови організованого аграрного ринку ігноруються з боку Міністерств і відомств відповідальних за його виконання. У цій ситуації стає зрозумілою необхідність кардинальних змін у вирішенні проблеми створення в країні прозорого біржового ринку на основі впровадження новітніх інноваційних технологій, які не тільки прискорили б розвиток біржової торгівлі, але й наблизили до світових стандартів.

У зв'язку з цим виникає необхідність:

— терміново розглянути на засіданні уряду питання про незадовільний стан виконання Закону України "Про державну підтримку сільськогосподарства України" та затвердити заходи щодо покращення цієї роботи і одночасно повернути до цього Закону положення, відсутність яких різко погіршили статус Аграрного фонду та Аграрної біржі, шляхом внесення відповідних змін і доповнень до закону, а також вивести ці організації з підпорядкування Мінагрополітики України;

— включити до програми діяльності дчинного уряду питання розвитку біржового товарного (аграрного) ринку;

— розробити та затвердити державну концепцію розвитку біржового аграрного ринку до 2014 р. (у т. ч. і всього товарного) та відповідно його основних складових Аграрного фонду та Аграрної біржі;

— внести зміни і доповнення до чинних нормативних актів, направлених на створення на базі Аграрного фонду єдиного державного центру з формування продовольчих резервів та забезпечення підтримки паритету цін на продовольчому ринку країни;

— забезпечити в 2011 р. через Державну продовольчо-зернову корпорацію України до 40% експорту зерна, насіння олійних культур та продуктів їх переробки, що дасть можливість довести рівень цін на внутрішньому ринку до 90—92% світових та створить здорову конкуренцію трейдерам, які монополізували ці ринки.

В умовах нестабільного, стихійного та протекціоністського формування в країні ринкового середовища з боку держави повинні прийматись заходи щодо заохочування ринкових структур до участі в організованому аграрному ринку, для цього необхідно:

— внести відповідні зміни до існуючих законодавчих актів для забезпечення обов'язкової закупівлі сільськогосподарської продукції, в першу чергу зерна, для подальшого експорту на біржових торгах, змінивши чинний порядок реєстрації експортних контрактів на біржах;

— забезпечити здійснення компенсації ПДВ експортерам лише за умови закупівлі зерна, насіння соняшнику та іншої сільськогосподарської продукції на організованому аграрному ринку;

— ініціювати перегляд урядових постанов щодо створення відомчих тендерів з продажу сільськогосподарської продукції і продовольства. Реалізувати таку продукцію через чинний біржовий механізм;

— внести доповнення до існуючого законодавства, передбачивши, що усі підприємства, які працюють у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, незалежно від форм власності мали право працювати за єдиним фіксованим податком, лише за умови реалізації на біржовому ринку не менше 60% задекларованих обсягів зерна. У випадку реалізації зерна на позабіржовому ринку ці підприємства обкладаються податком за загальноприйнятою чинною системою.

Всі учасники, які не будуть провадити свою ринкову діяльність на організованому аграрному ринку, повинні залишитись поза дією кредитно-фінансової та інноваційної програми держави.

Беручи до уваги низький рівень розвитку інфраструктури аграрного біржового ринку, застарілі технології торгівлі лише спотовими та частково форвардними контрактами, необхідно відмовитись від амбітних переговорів про залучення високовартісних зарубіжних електронних технологій торгівлі ф'ючерсними контрактами, а використати накопичений досвід та розробки вітчизняних бірж, особливо фондових, для негайної розбудови та впровадження електронної торгівлі, що дасть можливість побудувати сучасну біржову інфраструктуру та перейти до освоєння торгівлі ф'ючерсними та опційними контрактами. Для цього необхідно терміново:

— розробити та затвердити програму створення єдиної електронної платформи з торгівлі сільськогосподарською продукцією на базі Аграрної біржі. Впровадження системи електронної торгівлі провести в 2 етапи:

I етап — 2011 р. — Аграрна біржа + 10 регіональних сертифікованих бірж;

II етап — 2012 р. — Аграрна біржа + решта регіональних сертифікованих бірж, сертифіковані агроторгові дома та брокерські контори;

Цей захід дозволить до 2013 р. закінчити створення єдиної електронної платформи з торгівлі сільськогосподарською продукцією. Для завершення розробки та впровадження електронної технології торгівлі, створення єдиної біржової платформи з торгівлі сільськогосподарської продукції передбачити в бюджеті 2011—2012 рр. кошти у розмірі 8—10 млн грн. (згідно кошторису);

— забезпечити розробку та прийняття нових Законів України "Про товарну біржу і біржову торгівлю", "Про товарні деривативи", "Про зміни і доповнення до Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про зміни і доповнення до Закону України "Про зерно та ринок зерна в Україні", "Про зміни і доповнення до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", "Про зміни і доповнення до Закону України "Про податок на

додану вартість", "Про зміни і доповнення до Закону України "Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва" з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права, законодавчої ініціативи та інших, які будуть необхідні для регламентації торгівлі сільськогосподарською продукцією на організованому аграрному ринку;

— прийняти нові та забезпечити вдосконалення чинних законодавчих актів, які врегулюють удосконалення форвардних, ф'ючерсних угод та опціонів, розрахункових палат, системи гарантій в умовах обслуговування організованого аграрного ринку, створення умов для функціонування біржової інфраструктури (біржові склади). Інформаційні та електронні торговельні системи тощо);

— освоєння сучасних біржових технологій. Для поступового переходу до торгівлі товарними деривативами Аграрному фонду, Аграрній біржі за відповідної підтримки державних структур розгорнути роботу в напрямі забезпечення закупівель продовольчого зерна, насіння соняшнику через систему форвардних контрактів у наступних обсягах:

— 2011 р. (січень-березень, жовтень-грудень): зерно — 600 тис. тонн, соняшник — 200 тис. тонн;

— 2012 р. (січень-березень, жовтень-грудень): зерно — 800 тис. тонн, соняшник — 300 тис. тонн;

— запровадити механізми щодо посилення гарантій з використання форвардних біржових контрактів у частині використання системи страхування майбутнього урожаю та інші;

— розробити та реалізувати комплекс заходів щодо запровадження в 2013 р. масової торгівлі товарними деривативами, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція і продовольство, враховуючи організаційне, інформаційне, програмне, розрахункове, правове забезпечення;

— запровадити стандартизовані Правила торгівлі спотовими і форвардними біржовими контрактами та інші обов'язкові нормативні документи, що обслуговують процедуру укладання біржових угод, та гармонізувати їх до міжнародних стандартів.

Вимагає кардинальної зміни відношення відомств, що несуть відповідальність за розбудову ринкової інфраструктури в країні, в першу чергу Міністерства аграрної політики та продовольства України, зокрема в частині:

— розробки та впровадження програми розвитку інфраструктури аграрного ринку, передбачивши в ній надання допомоги з боку держави на розвиток матеріально-технічного та кадрового забезпечення;

— створення при Аграрній біржі інформаційно-моніторингового центру з цін на сільськогосподарську продукцію і продовольство;

— внесення зміни щодо складу наглядової ради біржі та чинного законодавства з метою надання права Аграрній біржі на сертифікацію товарних бірж, що будуть виконувати спільні торги з Аграрною біржею та брокерів цих бірж.

— ліквідувати філіали Аграрної біржі в областях;

— провести роботу по атестації (сертифікації) районних і міжрайонних торгових домів та визначити їх напрям роботи.

Окремої уваги заслуговує система державного регулювання біржової діяльності, особливо товарного ринку в нашій країні. Реальність та раціональність такого регулювання повинно ґрунтуватись не тільки на світовій практиці, але й враховувати соціально-економічні умови, що існують в країні. Тому, враховуючи кризовий стан біржового товарного ринку та неспроможність відомств, що здійснювали до цього часу функціональне управління цим ринком протягом 20 років, доцільно передати ці повноваження Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку України. До речі, прикладом успішного регулювання фондового та товарного біржових ринків одним державним органом може слугувати Угорщина, Великобританія.

У більшості країн розвинутої ринкової економіки серйозна увага приділяється пропаганді біржового ринку та навчанню основ біржової діяльності діючих та майбутніх учасників цього ринку. Ця робота здійснюється як безпосередньо провідними біржами світу шляхом періодичного проведення навчальних курсів на платній основі, інформаційно-консалтинговими компаніями, а також вузами з видачею сертифікатів та отримання на їх основі у відповідних державних органах ліцензії на право здійснення професійної діяльності на біржовому ринку. У ряді країн (Франція, Італія), особливо для працівників агропромислового комплексу, держава компенсує витрати на навчання за рахунок коштів бюджету.

Враховуючи зарубіжний досвід та беручи до уваги те, що важливою ланкою в забезпеченні нормального функціонування біржового ринку, особливо при здійсненні торгівлі товарними та фінансовими деривативами в умовах застосування електронних технологій є забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців з біржової діяльності, на висококваліфікованій основі цю роботу під силу здійснити Національному університету біоресурсів і природокористування України, де діє кафедра біржової діяльності. Тут здійснюється фахова підготовка магістрів за спеціальністю "товарний біржовий ринок" та "фондовий біржовий ринок". Випускники кафедри успішно працюють на провідних товарних і фондових біржах не тільки нашої країни, але й за кордоном.

Для освоєння теорії і практики біржового ринку майбутнім фахівцям викладається 14 дисциплін, що детально висвітлюють питання організації біржової діяльності, такі як: "Біржовий ринок", "Біржовий фондовий ринок", "Біржове право", "Аналіз і прогнозування біржового ринку", "Технологія ф'ючерсної торгівлі", "Бро-

керська діяльність", "Технологія електронної торгівлі" та ряд інших.

Викладачами кафедри, більшість з яких пройшли стажування на провідних зарубіжних та вітчизняних біржах, розроблені необхідні навчально-методичні комплекси та навчальні посібники, обладнаний комп'ютерний клас, що має доступ до електронної платформи фондової біржі, де студенти мають можливість навчання техніки торгівлі.

Все це надає можливість розпочати широкомасштабну роботу по проведенню підготовки фахівців для торгівлі на організованому аграрному ринку, передусім сільськогосподарською продукцією і продовольством. Для цього необхідно Міністерству аграрної політики та продовольства України, Аграрній біржі, Національному університету біоресурсів і природокористування України здійснити наступні кроки:

— забезпечити щорічну підготовку 35—40 магістрів з біржової діяльності та організувати їх працевлаштування на Аграрній біржі та акредитованих біржах;

— передбачити щорічну перепідготовку 100 брокерів з видачею відповідних сертифікатів на право здійснення професійної діяльності на організованому аграрному ринку;

— систематично проводити семінари — навчання з представниками Аграрного фонду, сертифікованих бірж, районних управлінь сільськогосподарства, ліцензованих елеваторів, агроторгових домів і брокерських контор з питань діяльності на організованому аграрному ринку;

— провести в першому півріччі 2011 р. сертифікацію бірж та їх брокерів, які будуть працювати на організованому аграрному ринку;

— внести доповнення до постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до напрямку підготовки фахівців у вищих навчальних закладах 0501 "Економіка і підприємництво" спеціальність "Біржова діяльність" для ОКР "Бакалавр".

ВИСНОВКИ

Впровадження намічених заходів забезпечить перехід вітчизняного товарного ринку біржового ринку на вищий ступінь його розвитку та наблизити його до рівня світових бірж.

Література:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб. / Солодкий М.О. — К.: Аграрна освіта, 2010. — 565 с.
2. Солодкий М.О. Біржова діяльність на ринку сільськогосподарської продукції: монографія/ Солодкий М.О., Рябченко О.О., Гниляк В.О. — Житомир: Полісся, 2010. — 215 с.
3. Гниляк В. О. Хеджування цінних ризиків на біржовому ринку сільськогосподарської продукції// Агросвіт. — 2010. — Вип. 20. — С. 2—5. *Стаття надійшла до редакції 01.12.2010 р.*